

ВНУТРІШНІЙ РИНОК МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ ТА КОНЦЕНТРАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ЦЬОЇ ГАЛУЗІ

У споживанні металопродукції на внутрішньому ринку України переважає вітчизняна продукція: у 2014 р. частка продажу основних металів вітчизняного виробництва у структурі їх оптового продажу підприємствами оптової торгівлі становила 83,3%, у тому числі феросплавів – 85,9%, плоского сталюого гарячекатаного прокату – 86,3, плоского сталюого холоднокатаного прокату – 73,3, металевих руд – 97,5%. Натомість нижчими були частки сталі та кольорових металів вітчизняного виробництва, які становили 30,7 та 49,9% відповідно, що підтверджує значний ступінь імпортозалежності у внутрішньому споживанні цих видів продукції.

Попри значний ступінь насиченості внутрішнього ринку вітчизняною продукцією його ємність залишається незначною, про що свідчить експортна орі-

єнтація більшості провідних виробників металопродукції України, 40-90% обсягу реалізації яких становить експорт (табл. 1). При цьому виробничі потужності підприємств залишалися недозавантаженими.

Поточні можливості внутрішнього ринку металопродукції оцінюються експертами максимально в 10-11 млн т, що майже втричі менше порівняно з обсягами її експорту. В структурі внутрішнього споживання металопродукції найбільша частка належить власне металургії (35%), підприємствам машинобудування (20%), металосервісним центрам, підприємствам малого будівництва та приватним споживачам металообробної галузі (понад 18%), підприємствам будівельної галузі (5%), автомобілебудівній галузі (2%), виробникам будівельних матеріалів (1%) [6].

Таблиця 1

Показники діяльності основних виробників металургійного комплексу України

Назва компанії	Основна продукція	Обсяг реалізації, млн грн	Частка експорту у реалізації, %	Чистий прибуток/збиток, млн грн		Зношеність 03, %
		2017	2017	2016	2017	2017
ПАТ “Металургійний комбінат “Азовсталь”	Чавун, сталь, феросплави, кокс, коксопродукти	23843,2	64,4	915,9	-1835,5	-
ПАТ “Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча”	Чавун, сталь, феросплави	29498,5	43,0	453,6	-1585,9	-
ПАТ “Єнакіївський металургійний завод”	Чавун, сталь, феросплави.	12129,6	41,7	- 390,6	-544,5	13,6
ПАТ “Запорізький металургійний комбінат “Запоріжсталь”	Чавун, сталь, феросплави	28498,1	-	1120,6	1805,0	-
ПАТ “Дніпровський металургійний комбінат ім. Дзержинського”	Чавун, сталь, феросплави	16596,6	91,4	-1868	-1389,5	-
ПАТ “АрселорМіттал Кривий Ріг”	Чавун, сталь, феросплави, кокс, коксопродукти	42952,1	-	-1180	1384,7	44,4
ПАТ “Електрометалургійний завод “Дніпроспецсталь” ім. Кузьміна”	Чавун, сталь, феросплави	6850,3	55,9	-880,6	-706,6	-

Розраховано за джерелом [6].

Низький попит на внутрішньому ринку пояснюється тим, що протягом останніх років відбулося падіння виробництва у галузях економіки, що формують основний попит на металопродукцію. Найглибше падіння було зафіксовано у машинобудуванні (за підсумками 2017 р. – 14,1%). Попит на металопродукцію у будівельній галузі скоротився внаслідок триваючого зменшення обсягів будівництва (у 2017 р. індекс будівельної продукції становив 87,7% до 2015 р.), що вплинуло на обсяги внутрішнього споживання металу.

Ситуація на внутрішньому ринку погіршувалася внаслідок загострення у 2014-2018 рр. збройного кон-

флікту на Донбасі, де зосереджена переважна більшість виробничих потужностей металургії. Наслідком пошкодження залізничних колій та транспортної інфраструктури в зоні проведення бойових дій стало ускладнення поставок основних сировинних матеріалів (коксівного вугілля, коксу, залізорудної сировини) та відвантаження готової продукції практично на всі металургійні та коксохімічні підприємства Донбасу.

Обсяги реалізованої продукції металургійної галузі у 2017 р. порівняно з 2015 р. скоротилися у Луганській області на 62,6%, у Донецькій – зросли на 8,0%. Падіння обсягів реалізації у Луганській області

пояснюється втратою найбільших промислових потужностей – на непідконтрольній Україні території залишилися такі промислові гіганти як ПАТ "Алчевський металургійний комбінат", ПАТ "Алчевський коксохімічний завод", ПАТ "Стахановський завод феросплавів".

Натомість зростання обсягів реалізації у Донецькій області обумовлено тим, що 70% металопродукції області виробляється двома металургійними комбінатами – ПАТ "Металургійний комбінат "Азовсталь" та ПАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча", які продовжують функціонувати на контрольованій Україною території. З восьми металургійних заводів на цій території знаходяться лише два –

ТОВ "Краматорський металопрокатний завод" та ПрАТ "Костянтинівський металургійний завод".

Наслідком такої ситуації стало критичне погіршення фінансового стану більшості підприємств галузі. Якщо у 2014 р. окремі підприємства, що входять до холдингу "Метінвест" (ПАТ "Металургійний комбінат "Азовсталь", ПАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча", ПАТ "Харцизький трубний завод", ПАТ "Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"), отримали прибуток, то вже у 2017 р. лише два з найбільших металовиробників – ПАТ "Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь" та ПАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг" – залишилися прибутковими, тоді як переважна більшість підприємств отримали чистий збиток.

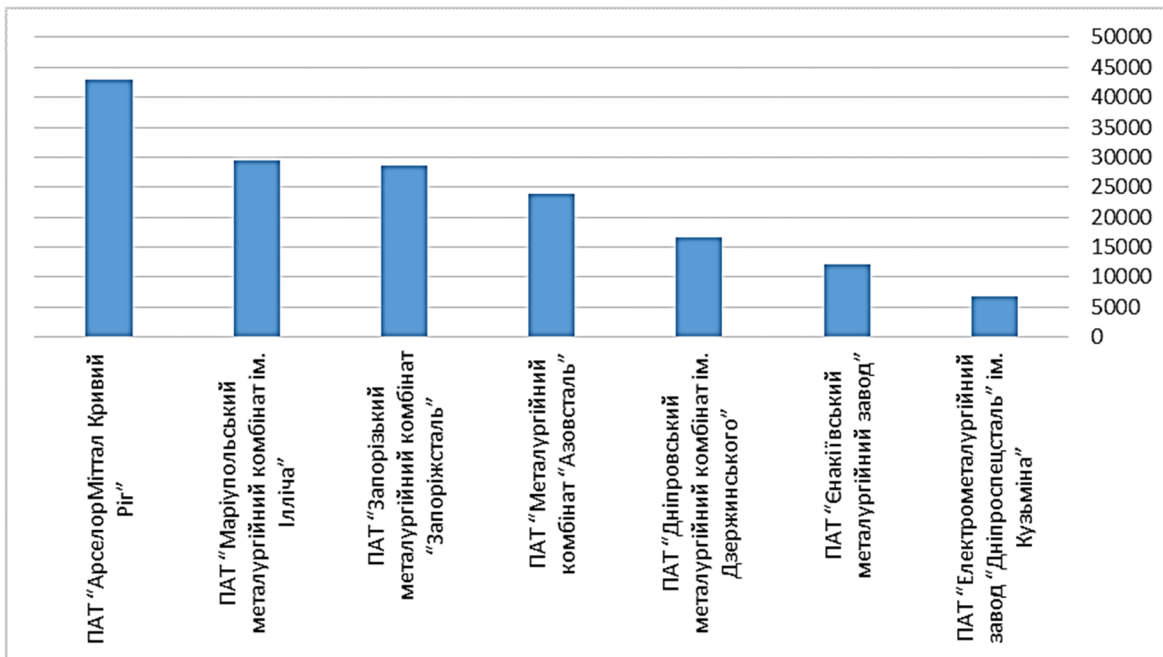

Рис. 1. Обсяги реалізації металургійних підприємств України

Перспективи розвитку імпортозаміщення у металургійній галузі насамперед залежать від повернення Україною контролю над окупованими територіями Донбасу, де зосереджені ключові металургійні потужності, адже без підприємств Донбасу Україна ризикує досить швидко втратити провідні позиції на міжнародному ринку.

Крім того, відновлення повноцінної роботи існуючих металургійних підприємств має супроводжуватися зміщенням акцентів на виробництво продукції з більшою доданою вартістю, що дозволить скоротити імпорт в Україну металургійної продукції глибокого перероблення. Так, на світовому ринку попри багаторічну рецесію зберігається високий попит на металовироби, ринок яких зростає щорічно на 7% [7]. Недостатня номенклатура виробництва вітчизняними металургійними компаніями продукції глибокого перероблення спричиняє залежність підприємств від її імпорту. Насамперед, це стосується машинобудівних підприємств, які споживають близько чверті загального обсягу українського імпорту металургійної продукції. За підрахунками експертів, саме через недостатню номенклатуру продукції металургійні комбінати щорічно недоотримують близько 3 млрд дол. США [8].

Значні перспективи імпортозаміщення на ринку сталі пов'язані з розвитком електрометалургії – міні-заводів, що працюють з використанням металобрухту і потребують порівняно невеликих обсягів інвестицій. Так, у США половина загального обсягу сталі виробляється саме на таких заводах, причому за такого способу виробництва собівартість сталі нижче, ніж за її виробництва на комбінатах з повним циклом.

Для вивчення проблем металургійної галузі важливий ступінь концентрації підприємств. Концентрація підприємств відображає відносну величину і кількість фірм, що діють в галузі. Чим менше число фірм, тим вище рівень концентрації. При однаковому числі фірм на ринку – чим менше відрізняються вони один від одного за розміром, тим нижче рівень концентрації.

Для визначення рівня концентрації використовується індекс концентрації, який характеризує частку декількох (трьох, п'яти, десяти тощо) найбільших фірм у загальному обсязі ринку в відсотках. Цей показник визначається як сума ринкових часток найбільших фірм, діючих на ринку, і дозволяє оцінити концентрацію виробництва на підприємстві:

Таблиця 2

$$CR_k = \sum_{i=1}^k Y_i,$$

де Y_i – ринкова частка i -ї фірми;
 k – число фірм, для яких вираховується цей показник.

Проаналізуємо концентрацію металургійного ринку на підставі даних, наведених у табл. 2.

Для більш детального аналізу концентрації ринку необхідно розрахувати такі показники як індекс Херфіндаля-Хіршмана, індекс ентропії, індекс Холла-Тайдмана, і дисперсії ринкових часток. Розрахунок оформлений у табл. 3.

Таким чином, за результатами аналізу, проведеного в таблиці, можемо зробити висновок, що металургійна галузь України є середньоконцентрованою, тобто, підприємства в галузі деякою мірою залежать одне від одного.

Структура металургійного ринку України

Підприємство	Обсяг реалізації за 2017 р., млн грн	Ринкова частка (Y_i)
ПАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг"	59839,13	25,81%
ПАТ "Металургійний комбінат "Азовсталь"	48246,79	20,81%
ПАТ "Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"	28498,11	12,29%
ПАТ "Електрометалургійний завод "Дніпроспецсталь" ім. Кузьміна"	8151,19	3,52%
ПАТ "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча"	77606,53	3,28%
ПАТ "Дніпровський металургійний комбінат ім. Дзержинського"	3983,43	1,72%
ПАТ "Єнакіївський металургійний завод"	3287,18	1,42%

$CR_7 = 68,83\%$, тобто, галузь є помірноконцентрованою.

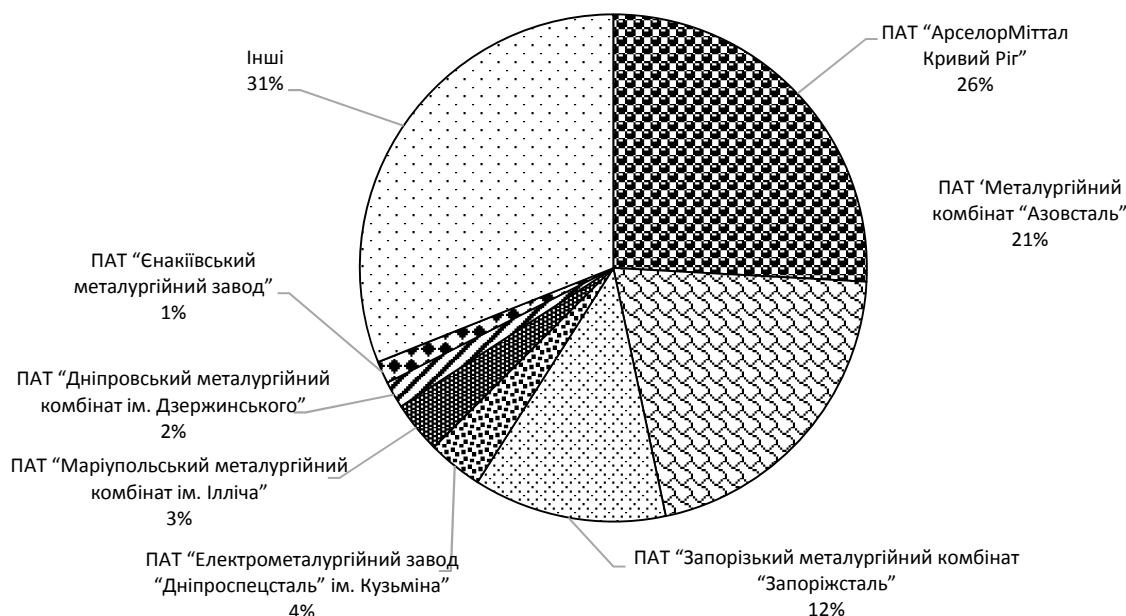

Рис. 2. Структура металургійного ринку України

Таблиця 3

Розрахунок показників концентрації металургійного ринку

Метод	Формула	Розрахунок	Значення
Індекс Херфіндаля-Хіршмана	Сума квадратів часток підприємств у загальному обсязі галузі	$HHI = 25,81^2 + 20,81^2 + 12,29^2 + 3,28^2 + 3,52^2 + 1,72^2 + 1,42^2 = 1278,38$	$1000 < HHI < 1800$, тобто, ринок є середньоконцентрований
Індекс Холла-Тайдмана	$HT = 1 / (2(\sum R_i S_i) - 1)$	$HT = 1 / (2(1 * 0,26 + 2 * 0,21 + 3 * 0,12 + 4 * 0,04 + 5 * 0,03 + 6 * 0,02 + 7 * 0,01) - 1) = 0,48$	$0,1 < 0,48 < 1$ Тобто, показник в допустимих межах, що говорить про відсутність абсолютної монополії на ринку
Індекс ентропії	$E = \sum Y_i \cdot \ln\left(\frac{1}{Y_i}\right)$	$E = 0,26 \ln 1 / 0,26 + 0,21 \ln 1 / 0,21 + 0,12 \ln 1 / 0,12 + 0,04 \ln 1 / 0,04 + 0,03 \ln 1 / 0,03 + 0,02 \ln 1 / 0,02 + 0,01 \ln 1 / 0,01 = 1,0367$	Індекс ентропії являє собою показник, зворотний концентрації: чим вище його значення, тим нижче концентрація продавців на ринку
Дисперсія ринкових часток	$\sigma^2 = 1 / n (\sum S_i - S_{cp})^2$	$\sigma^2 = 1 / 7 (25,81-7)^2 + (20,81-7)^2 + (12,29-7)^2 + (3,28-7)^2 + (3,52-7)^2 + (1,72-7)^2 + (1,42-7)^2 = 354,21$ $\sigma = 18,82$	Середнє відхилення частки окремої фірми від середнього значення в галузі становить 18,82

Це обумовлюється тим, що результат самостійного вибору підприємством обсягу випуску і ціни продукції визначається відповідною реакцією діючих на ринку конкурентів. Рівень концентрації впливає на схильність фірм до суперництва або співпраці: чим менше фірм діє на ринку, тим легше їм усвідомити взаємну залежність один від одного, і тим швидше підуть вони на співпрацю. Тому можна припустити, що, чим вище рівень концентрації, тим менш конкурентним буде ринок.

Металургійній галузі в Україні притаманні такі риси:

- наявність домінуючої фірми, на яку припадає найбільший обсяг виробництва в галузі;
- домінуюча фірма здійснює контроль над ціною і обсягами виробництва;

- прибуткове ціноутворення великих фірм вище граничних і середніх витрат;
- позитивний ефект масштабу в довгостроковому періоді;

- наявність високих бар'єрів входу;
- відсутність близьких заміників товару.

Виробництво металопрокату в Україні за підсумками 2017 р. обвалилося до 19 млн тонн. На невідконтрольній Україні території зупинилися три заводи — Алчевський, Єнакіївський і Донецький метзавод. Також зупинений Дніпровський меткомбінат, який відчуває проблеми з поставками коксу з НКТ. Через те, що Україна скоротить виробництво сталі за підсумками 2017 р., експорт української сталі також знизиться, зниження виробництва сталі в січні 2017 р. в Україні вже витиснуло нашу країну з «топової десятки» (табл. 4).

Таблиця 4

Топ країн-виробників сталі за січень 2017 р., млн тонн

№ рейтингу	Країна	Січень 2017 р.	Лютий 2017 р.	Лютий 2016 р.	% відхилення
1	Китай	67,200	61,187	58,469	4,6
2	Японія	9,002	8,340	8,345	-0,1
3	Індія	8,400	8,113	7,451	8,9
4	США	6,874	6,362	6,424	-1,0
5	Росія	6,183	5,585	5,603	-0,3
6	Південна Корея	5,860	5,508	5,087	8,3
7	Німеччина	3,649	3,453	3,367	2,6
8	Туреччина	2,93	2,739	2,370	15,6
9	Бразилія	2,856	2,572	2,433	5,7
10	Італія	1,825	1,973	1,949	1,2
11	Україна	2,103	1,900	1,971	-3,6

Зараз підприємства металургійної галузі України, які належать великому приватному капіталу, виявилися не готовими до всіх викликів, пов'язаних зі світовою кризою, насамперед надвиробництвом чорних металів, падінням попиту на металопродукцію низької якості, посиленням конкуренції й появою нових гравців на світових ринках: Китаю, Індії й Південної Кореї. Крім того, роками накопичувалися системні проблеми, пов'язані з необхідністю технічного й технологічного переоснащення виробництва, поліпшення якості чорних металів, випуску нових видів сталі й прокату. Металургійні підприємства України в порівнянні з розвинутими країнами світу характеризуються істотним технологічним відставанням і підвищеною енергоємністю. Їхнє встаткування сильно зношене, а технології морально застаріли.

Один з деяких позитивів у плані модернізації — розширення використання нашими підприємствами пилувугільного палива в доменному виробництві. Впровадження цієї технології стало особливо актуальним в умовах підвищення ціни й обмеження поставок газу. Безумовно, цей корисний напрям розвитку металургії й його треба підтримувати. Головна проблема металургії полягає в тому, що підприємства країни в той період, коли був попит на їх продукцію й був сплеск цін на світових ринках, не вкладали кошти в модернізацію. У той самий час компанії інших країн, у тому числі й Росії, активно переозброювалися й модернізувалися. У підсумку наша металургійна галузь виявилася малоконкурентною.

У 2014-2015 рр. проблем розвитку вітчизняної чорної металургії не поменшало: не лише з'явилися

нові, а й також збереглися і старі. Наприклад, Україна — одна з небагатьох країн світу, де ще використовується застарілий мартенівський спосіб виплавки сталі. Утім, ситуація поступово змінюється. Зокрема, у середині минулого року Маріупольської металургійний комбінат (ММК) ім. Ілліча відмовився від мартенівського способу виплавки сталі і вивів з експлуатації всі шість мартенівських печей. Зменшення сталеплавильних потужностей унаслідок зупинки мартенів компенсовано за рахунок зростання продуктивності конвертерного цеху. Нині мартенівське виробництво перестало бути рентабельним — воно вкрай енергоємне і поступається конвертерній технології щодо рівня якості продукції, ефективності й екологічності. Майже всі лідери світової металургії відмовилися від мартенів на користь кисневих конвертерів або електросталеплавильних комплексів. Мартенівське виробництво в Україні поки що використовують на «Запоріжсталі», «АрселорМіттал Кривий Ріг» та Алчевському меткомбінаті. Причому на «Запоріжсталі», наприклад, за інформацією керівників цього підприємства, за 2012-2015 рр. у модернізацію виробництва було інвестовано 2,7 млрд грн.

Заради справедливості слід зазначити, що доволі вагомі інвестиції у модернізацію металургійної промисловості в Україні здійснювалися і раніше. У період реалізації державного програмного підходу у 2004-2011 рр. у чорну металургію вдалося залучити понад 20 млрд грн інвестицій, що дало змогу одержати річний економічний ефект понад 5,5 млрд грн за рахунок зниження рівня матеріальних і енергетичних витрат, розширення виробництва нових видів продукції.

Енергоємність готового прокату за цей період зменшилася на 13% – з 1,54 до 1,34 т умовного палива на тонну прокату. Питання полягає лише у тому, яку саме модернізацію вітчизняного металургійного виробництва ще треба провести для забезпечення належної конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників цієї продукції на світовому ринку і яких інвестицій така модернізація вимагатиме?

Як показує світовий досвід, модернізація металургійного виробництва є особливо ефективною у поєднанні з вдосконаленням асортименту металургійної продукції. Наприклад, найбільша українська гірничо-металургійна група «Метінвест» вперше в Україні почала виробництво атмосферостійкого прокату, що відповідає європейському стандарту. Маріупольські металургійні комбінати ім. Ілліча й «Азовсталь» групи «Метінвест» у січні 2016 р. почали виробництво товстостілового прокату з конструкційної сталі, стійкої до атмосферної корозії, за європейським стандартом EN 10025-5, і вже мають контракти на поставку цієї продукції до ЄС. Раніше зазначений вид сталі в Україні не випускався. Також Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча освоїв виробництво оцинкованого рулонного прокату за європейським стандартом EN 10346. Продукція застосовується в будівництві для виготовлення легких будівельних тонкостінних конструкцій (ЛСТК) і несучих профнастилів. Отримані механічні властивості продукції повністю відповідають вимогам європейського стандарту. Оцинковані рулони, що випускаються за стандартом EN 10346, користуються стабільним попитом як на ринку України й країн СНД, так і на експортних напрямках. Раніше ММК ім. Ілліча вже налагодив серійне виробництво оцинкованих рулонів з марок S320GD і S350GD (застосовуються для виготовлення ЛСТК), а також прокату з марки DX51D (використовується для виробництва покрівлі й вентиляційних і водостічних систем, віконних профілів та інших виробів). У 2015 р. «Метінвест» поставив на близько 88 тис. т прокату з цих марок сталі, у тому числі 3 тис. т – на ринки Південно-Східної Європи й Близького Сходу.

Слід також наголосити, що на сьогодні активи вітчизняних металургійних підприємств знаходяться у власності та під контролем кількох потужних бізнес-груп, частина з яких є іноземними не лише юридично, за місцем юридичної реєстрації материнських структур, але і фактично, згідно з їх походженням і корпоративними інтересами. Наприклад, гірничо-металургійний комбінат «ArcelorMittal Кривий Ріг» належить найбільшій металургійній групі світу ArcelorMittal, підприємства якої у 2014 р. по всьому світу виробили 98,1 млн т сталі. Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського з обсягами виробництва близько 1,0 млн т сталі входить до російської (за своїм походженням) Evraz Group, S.A., яка посіла 22 місце у світовому рейтингу найбільших компаній виробників цієї продукції з обсягами виробництва 15,5 млн т сталі (2014 р.). Алчевський металургійний комбінат входить до корпорації «Індустріальний союз Донбасу», контрольний пакет в якій належить російському капіталу.

Належність до іноземних бізнес-груп (а отже – і до сфери іноземних бізнес-інтересів) так чи інакше позначається на розвитку українських металургійних підприємств.

Також у 2015 р. у вітчизняній чорній металургії саме українська (згідно з їх походженням і корпора-

тивними інтересами) гірничо-металургійна група «Метінвест», серед інших аналогічних компаній, зіткнулася, мабуть, з найбільшими борговими проблемами. Так, група «Метінвест» заявила про технічний дефолт, при цьому в кінці червня 2015 р. погодилася з кредиторами нові умови виконання боргових зобов'язань за своїми облигаціями з терміном погашення у 2015, 2017 і 2018 рр. на загальну суму 1,153 млрд дол. А для оптимізації свого фінансового становища гірничо-металургійна група «Метінвест» запланувала у 2016 р. скорочення до 30% працівників адміністративного апарату у зв'язку з невизначеною ситуацією на світових ринках сталі, що супроводжується значним зниженням світових цін на металургійну сировину і готову продукцію, а також зменшенням попиту. Отже, «Метінвест» за підсумками 2015 р. вперше у своїй історії отримав збиток, тоді як протягом багатьох років компанія отримувала прибуток. При цьому він підкреслив, що цей холдинг, скоріше за все, почне дострокове погашення корпоративного боргу, якщо ситуація в Україні та на світових ринках сталі й сировини покращиться.

Зростаюча конкуренція та несприятлива для українських металургів кон'юнктура на ринках збуту їх продукції загострили відносини вітчизняних металургійних компаній із суміжниками. Зокрема, на початку 2016 р., значного розголосу в ЗМІ набув конфлікт між металургами й заготівельниками брухту в Україні. Взагалі-то, цей конфлікт інтересів має перманентний характер, доволі довгу історію та заслуговує на окремий аналіз.

За даними об'єднання «Металургпром» дефіцит металобрухту для внутрішнього споживання в Україні у 2015 р. становив 855 тис. т, або 22% від потреби (3,92 млн т). За даними цього об'єднання, вітчизняні заводи були забезпечені металобрухтом лише на 78%. Тому, наприклад, тільки завод «Інтерпайп сталь» у м. Дніпро в 2015 р. сумарно простояв без роботи 63 доби. Основною причиною дефіциту брухту у 2015 р. став експорт, вважають в об'єднанні «Металургпром». Згідно з даними Державної фіскальної служби, минулого року він становив 1,213 млн т, що на 0,27 млн т більше минулорічних показників і є найбільшим показником за останні 10 років. До речі, металобрухту рік у рік в Україні стає дедалі менше. У 2007 р., наголошують оглядачі деяких ЗМІ, напередодні вступу України в СОТ, його в нашій країні було заготовлено 8,7 млн т, а торік – лише 4,2 млн т. Причому в деяких державах металобрухт вважається стратегічною сировиною і з таких країн, як Індонезія, Аргентина, Саудівська Аравія, Казахстан його експорт заборонено. Утім, за підсумками 2015 р. Туреччина залишається домінуючим напрямом експорту вітчизняного металобрухту, на який припало близько 77% українських поставок. Молдова (Молдавський металургійний завод, розташований на території Придністров'я) також зайняла значну частку у вітчизняній зовнішній торгівлі брухтом – 21%.

На початку 2016 р. проблеми із забезпеченням вітчизняних металургійних підприємств металобрухтом лише загострилися. Зокрема, представники об'єднання «Металургпром» і Федерації металургів України констатували, що в січні 2016 р. поставки металобрухту на вітчизняні металургійні підприємства становили близько 160 тис. т, що менше на 100 тис. т, або

на 38%, ніж у грудні 2015 р., і становить тільки 55-60% від розрахункової потреби цих підприємств.

У цілому ж, конфлікт металургійних підприємств і компаній із заготівлі брухту має чітку фінансову основу. З 2016 р. середня закупівельна ціна на внутрішньому ринку впала на 80 дол., або 32%, і становила 169 дол./т. Водночас на заготівельних майданчиках в деяких регіонах котирування опустилися до 140-150 дол./т, що негативно позначилося на потоках брухту на адресу металургійних підприємств. А турецькі металурги в грудні 2015 р. готові були купувати брухт по 189 дол./т. До того ж у 2017 р. середня ціна металобрухту на внутрішньому ринку України, згідно з оцінками «Укрпромзовнішпекспертизи», впала ще на 30% – до 115 дол./т.

У такій ситуації органи влади зіткнулися з вибором, що вигідніше для держави: експортувати сировину, тобто брухт, або готову металургійну продукцію. При цьому керівники «Металургпрому» і Федерації металургів України наголошують, що при експорті металобрухту держава втрачає мільйони гривень податкових надходжень. Так, з 1 т експортованого металобрухту держава отримує лише приблизно 240 грн експортного мита, а з 1 т брухту, переплавленого в сталь, держава отримує 2100 грн податків. Тобто переробка брухту в Україні дала б змогу згенерувати додаткові податки, які в дев'ять разів перевищують суму нинішніх надходжень у казну від справляння експортного мита на брухт чорних металів. Згадується також, скільки громадян України працює у чорній металургії та які податкові надходження справляють з їхньої зарплати. Слід визнати, що в цілому, з позицій національних, а не лише корпоративних інтересів, аргументи прибічників обмеження експорту металобрухту з України вагоміші за аргументи тих, хто такий експорт відстоює.

Однак, у 2016 р. було прийнято Закон України № 1455-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення дефіциту брухту чорних металів на внутрішньому ринку», яким з 2016 р. було підвищено ставки експортного мита на металобрухт з 10 до 30 євро за тону. Продовження ж дії закону на 2017-2018 рр. – необхідний у національних інтересах України крок.

Ще однією зоною традиційних конфліктів українських металургів з їх суміжниками, у якій останнім часом загострення суперечностей, є питання підвищення тарифів на вантажні перевезення, що передбачається згідно з планами «Укрзалізниці». Цілком законно, що реакція представників металургійної промисловості щодо таких планів була негативною. У цілому, їх аргументація з цього питання полягала в наступному. Вітчизняна металургійна промисловість нині перебуває у вкрай важкому фінансовому становищі, оскільки світові ціни на сталь та інші чорні метали знизились до рівня 2003-2004 рр., а тому – і на відповідному рівні повинні бути й тарифи на залізничні перевезення.

Якщо порівняти рівень українських тарифів з тарифами у сусідніх країнах, стає очевидним, що понад 60% усіх доходів «Укрзалізниці» є заниженими мінімум удвічі. «Низькі тарифи» або обсяги недоотриманих доходів «Укрзалізниці» – це значний грошовий потік, що становить мінімум 1 млрд дол. на рік. На сьогодні цей ресурс, по суті, перебуває під контролем ФПГ («Укрзаліниця» недоодержує доходи, а ФПГ ма-

ють менші фактичні витрати). Хоча ці кошти могли бути використані як інвестиції в розвиток залізниці або сплачені до бюджету у вигляді дивідендів, а вже уряд використовував би їх для потреб країни.

Слід визнати, що, у цілому, аргументація представників Міністерства інфраструктури України на користь підвищення тарифів на залізничні перевезення більш переконлива, ніж аргументація їх опонентів. Дійсно, у попередній період порівняно низькі тарифи державної «Укрзалізниці» фактично служили джерелом дотацій великого приватного бізнесу. Утім, нині складається ситуація, коли держава й українське суспільство в цілому, а не лише згадувані вище приватні й державні підприємства, у разі ухвалення того чи того рішення можуть зазнати вельми значних збитків. Можливо було б доцільно запровадити деяку диференціацію зміни залізничних тарифів. Наприклад, запровадити різні тарифи на транспортування залізної руди на експорт і на її поставки вітчизняним металургійним підприємствам. Оскільки і гірничо-металургійний комплекс, і залізничне господарство – вкрай важливі сектори вітчизняної економіки, то розглянута вище проблема вимагає поглибленого дослідження й розв'язання з позицій саме національних, а не корпоративних, інтересів.

Проведений вище аналіз показав, що українські металургійні підприємства останнім часом стикаються із широким колом проблем як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Причому вагома частка цих проблем має доволі давнє походження і значною мірою є наслідком суттєвих помилок в управлінні вітчизняною чорною металургією. Звичайно, якщо розглядати згадані управлінські рішення з позицій національних, а не вузькокорпоративних інтересів. Утім, як би там не було, розплачуватись за такі рішення нині доведеться, мабуть, не лише власникам і працівникам металургійних підприємств, а, враховуючи роль цієї галузі у вітчизняній економіці, певною мірою і українському суспільству в цілому.

Для розуміння перспектив вітчизняної чорної металургії слід брати до уваги не лише її нинішні проблеми, а й те, що за період незалежності України ця галузь пройшла ряд етапів свого розвитку. Нині, як зазначалося вище, ця галузь перебуває під контролем кількох потужних бізнес-груп, що за самою природою свого функціонування мають транснаціональний характер. До того ж надзвичайно висока залежність ефективності роботи українських металургійних підприємств від кон'юнктури світового ринку поєднується зі слабкістю внутрішнього ринку як споживача вітчизняної металургійної продукції. І це дійсно так. Однак подібні висловлювання доволі часто поєднуються з вимогами до уряду надати нові пільги вітчизняним металургійним компаніям, оскільки ця галузь відіграє надзвичайно велику роль в українській економіці і при цьому вона змушена працювати за вкрай несприятливої кон'юнктури ринку. Тобто подібна аргументація нерідко виступає банальним інформаційним прикриттям лобювання корпоративних інтересів. Хоча, з іншого боку, раціональна диференціація товарної структури виробництва, у тому числі і металургійного, завжди була одним з надійних засобів страхування бізнесу та запоруки його ефективності [5].

Водночас симптоматичним можна вважати й нещодавнє повідомлення в ЗМІ про те, що компанія ArcelorMittal вважає Україну пріоритетним напрямом

свого бізнесу. Нинішні складності в компанії називають тимчасовими, і до 2019 р. планує інвестувати в розвиток свого бізнесу в Україні 1,2 млрд дол. А вже ще в середині 2015 р. ЗМІ повідомляли нібито про наміри ArcelorMittal продати ряд своїх активів, включаючи «АрселорМіттал Кривий Ріг».

Таким чином, не виключено, що якщо конфлікт на Донбасі не переходитиме у «гарячу» фазу й буде зберігатися принаймні в «замороженому» стані, а кон'юнктура світового ринку чорних металів після 2018 р. поступово поліпшуватиметься, то Україна зможе не лише зберегти своє 10 місце у світовому рейтингу виробників сталі, а й виробити для зовнішнього та свого внутрішнього ринку близько 30 млн т сталі. При цьому дуже ймовірно, що вітчизняні металургійні підприємства протягом зазначеного періоду поступово збільшуватимуть питому вагу продукції з високою часткою доданої вартості в сукупних обсягах виробленої ними продукції. Серйозно завадити подібному тренду розвитку української чорної металургії можуть або значне погіршення кон'юнктури світового ринку сталі та інших чорних металів, або ж розгортання масштабних воєнних дій на Донбасі. Причому ймовірність активізації останнього чинника нині видається більш вірогідною, принаймні з точки зору сили впливу на розвиток української чорної металургії.

Висновки. Виходячи з проведеного аналізу внутрішнього ринку металургії України слід зробити такі висновки:

- металургійна промисловість є однією з провідних бюджетоутворюючих галузей української економіки, яка забезпечує значну частину валютних надходжень завдяки розвиненому експортному потенціалу;
- Україна є нетто-експортером металургійної продукції;
- експортний потенціал країни зазнав катастрофічні втрати;
- незважаючи на те, що коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2017 р. дорівнює 4,7, абсолютні показники експорту та імпорту значно знизилися з 2010 по 2017 р.;
- у структурі експорту металургійної продукції традиційно переважає частка чорних металів, однак модель імпорту є більш диверсифікованою;
- у споживанні металопродукції на внутрішньому ринку України переважає вітчизняна продукція;
- більшість провідних виробників металопродукції України є експортоорієнтованими;
- внутрішньому ринку притаманний низький попит на металургійну продукцію, що пояснюється падінням виробництва у галузях економіки, які формують основний попит на металопродукцію;
- значні перспективи імпортозаміщення на ринку сталі пов'язані з розвитком електрометалургії;
- найважливішими проблемами металургійної галузі є: технічна та технологічна відсталість, незабезпеченість металургійних підприємств сировиною, нерозвиненість внутрішньогалузевої та міжгалузевої кооперації, відсутність системної державної підтримки галузі та недостатність механізмів захисту вітчизняних виробників, руйнування виробничих потужностей внаслідок бойових дій на Донбасі;
- незважаючи на існування глобальних викликів і внутрішніх проблем, металургійна галузь України за

належної державної підтримки має перспективи розвитку і утримання своєї ніші на глобальному ринку;

- суверенність; свобода підприємництва; юридична рівність і недискримінація; захист інтересів суб'єктів господарювання; еквівалентність обміну; неприпустимість демпінгу.

Список використаних джерел

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XI (із змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377.
2. Волков В. П., Горошкова Л. А. Моделирование параметров экономической безопасности металлургической отрасли. *Экономика и менеджмент - 2013: перспективы интеграции и инновационного развития*. Том 2: Металлургия в Украине. URL: <http://metallurg.in.ua/news/compaaii>.
3. Нова енергетична стратегія України до 2020 року: безпека, енергоефективність, конкуренція: варіант для обговорень з громадськістю. Київ: Центр ім. О. Разумкова, 2015. 83 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Рейтинг Forbes: топ-10 українських експортерів. URL: <http://forbes.ua/business/1410419-rjting-forbes-top-1-0-ukrainskili-cksportcrov>.
6. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України. URL: <http://smida.gov.ua>.
7. Власюк В.С. Сегодня промышленная политика в Украине практически отсутствует. URL: <http://uaiproni.info/article/6052-vladiniir-vlasyuk-segodnya-pr-oniyshlennaya-pohtika-ukraine-prakticheski-otsutstvuet.html>.
8. Денисюк А.В., Зінченко О.А. Проблеми та перспективи розвитку металургійної галузі України на світовому ринку. URL: <http://www.niinproni.coni.ua/articles/198358.html>.
9. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України / [О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко та ін.]. Київ: НІСД, 2012. 71 с.
10. World Steel in Figures. URL: <https://www.worldsteel.org/dnis/intenietDocunientList/bookshop/2016/World-Steel-in-Figures-2016/document/World%20Steel%20in%20Figures%202016.pdf>.
11. Донбас і Крим: ціна повернення: [моногр.] / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. С. 135.
12. Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития: [моногр.] / [А. И. Амоша, В. И. Большаков, А. А. Минаев и др.]; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. Донецк, 2013. 114 с.
13. Макогон Ю.В. Посткризові тенденції розвитку економіки України. *Схід. Спеціальний випуск*. 2011. № 1 (108) січень. С. 13-17.
14. Чернобровкіна С. В. Сучасний стан та проблеми металургійної та машинобудівної промисловості України. *Вісник НТУ "ХПІ"*. 2015. С. 62-68.
15. Кириченко О. О. Дослідження розвитку гірничометалургійного комплексу України. *Сталий розвиток економіки*. 2012. С. 34-39.
16. Кулик І. М. Сучасний стан та основні фактори розвитку чорної металургії в Україні. *Бізнес Інформ*. 2012. С. 116-121.
17. Нечаєва І. А. Вплив металургійної галузі на сталий розвиток промислового регіону. *Вісник*

Запорізької державної інженерної академії. 2011. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_1_111.pdf.

18. Булеев И.П., Брюховецкая Н.Е. Задачи реформирования горно-металлургического комплекса Украины. *Економіка промисловості*. 2013. №1-2(61-62). С. 219-230.

19. Пріоритети інвестиційної політики у контексті модернізації економіки України: аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2013.

20. Сучасний стан виробничих потужностей металургійної галузі України / Д.Ф. Чернега, В.М. Нешадим, П.Д. Кудь, Д.В. Іванченко. *Наукові вісті НТУУ «КПІ»*. 2012. №5. С. 92-96.

21. Worldsteel Association / Офіційний сайт Світової асоціації виробників сталі (WSA). URL: <http://www.worldsteel.org>.

References

1. Pro zovnishneoeconomichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 16.04.1991 r. № 959-XI (iz zminamy ta dopovnenniamy) [On Foreign Economic Activity: Law of Ukraine dated April 16, 1991, No. 959-XI (with amendments and supplements)]. (1991). Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR – Information from the Verkhovna Rada of the USSR, 29, Art. 377 [in Ukrainian].

2. Volkov V. P., Horoshkova L. A. Modeliuvannya parametriv ekonomichnoi bezpeky metalurhiinoi haluzi [Simulation of the parameters of economic safety of the metallurgical industry]. *Ekonomika i menedzhment - 2013: perspektivy integratsii i innovatsionnogo rozvitiya. Tom 2: Metallurgiya v Ukraine – Economics and Management - 2013: prospects for integration and innovative development. Volume 2: Metallurgy in Ukraine. metallurg.in.ua*. Retrieved from <http://metallurg.in.ua/news/compaiii> [in Ukrainian].

3. Nova enephetychna ctpatehiia Ukrainy do 2020 roky: bezpeka, enephefektivniet, konkypentsiia: vapiant dlia obhovopen z hpomadkictiu [New energy strategy of Ukraine till 2020: safety, energy efficiency, competition: Option for public discussion]. (2015). Kyiv, Razumkov Centre [in Ukrainian].

4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). [ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua/). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

5. Rejting Forbes: top-10 ukpainskikh ekcportepov [Forbes rating: top 10 Ukrainian exporters]. *forbes.ua*. Retrieved from <http://forbes.ua/business/1410419-rcjting-forbes-top-10-ukrainskili-cksportcrov> [in Russian].

6. Ahentctvo z pozvytku inftactpyktypy fondovoho pynky Ukrainy [Agency for the development of the stock market infrastructure of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from <http://smida.gov.ua> [in Ukrainian].

7. Vlasyuk B.C. Segodnya promyshlennaya politika v Ukraine prakticheski otsutstvuyet [Today there is practically no industrial policy in Ukraine]. (n.d.). Retrieved from <http://uaproni.info/article/6052-vladiniir-vlasyuk-segodnya-pr-oniyshlennaya-pohtika-ukraine-prakticheski-otsutstvuet.html> [in Russian].

8. Denysiuk A.V., Zinchenko O.A. Problemy ta perspektivy rozvytku metalurhiinoi haluzi Ukrainy na svitovomu rynku [Problems and prospects of development of the metallurgical industry of Ukraine on the world market]. (n.d.). Retrieved from <http://www.niinproni.coni.ua/articles/198358.html> [in Ukrainian].

9. Sobkevych O. V., Sukhorukov A. I., Shevchenko A. V. et al. (2012). .Priorityety polityky importozamishchennia u stratehii modernizatsii promyslovosti Ukrainy [Priorities of import substitution policy in the strategy of modernization of Ukrainian industry]. Kyiv, NISS [in Ukrainian].

10. World Steel in Figures. (n.d.). Retrieved from <https://www.worldsteel.org/dnis/intenietDocunientList/bookshop/2016/World-Steel-in-Figures-2016/document/World%20Steel%20i n%20Figures%202016.pdf>.

11. Horbulin V. P., Vlasiuk O. S., Libanova E. M., Liashenko O. M. (Eds.). (2015). Donbas i Krym: tsina povnennia [Donbass and the Crimea: the price of return]. Kyiv, NISS [in Ukrainian].

12. Amosha A. I., Bol'shakov V. I., Minayev A. A. et al. (2013). Ukrainskaya metallurgiya: sovremennyye vyzovy i perspektivy razvitiya [Ukrainian metallurgy: modern challenges and development prospects]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine [in Russian].

13. Makohon Yu.V. (2011). Postkryzovi tendentsii rozvytku ekonomiky Ukrainy [Post-crisis trends of the Ukrainian economy development]. *Skhid – East*, Special issue 1 (108), pp. 13-17 [in Ukrainian].

14. Chernobrovkina S. V. (2015). Suchasnyi stan ta problemy metalurhiinoi ta mashynobudivnoi promyslovosti Ukrainy [Current situation and problems of the metallurgical and machine-building industry of Ukraine]. *Visnyk NTU "KhPI" – Bulletin of NTU "KhPI"*, pp. 62-68 [in Ukrainian].

15. Kyrychenko O. O. (2012). Doslidzhennia rozvytku hirnycho-metalurhiinoho kompleksu Ukrainy [Research on the development of the mining and metallurgical complex of Ukraine]. Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable development of the economy, pp. 34–39 [in Ukrainian].

16. Kulyk I. M. (2012). Suchasnyi stan ta osnovni faktory rozvytku chornoj metalurhii v Ukraini [Current state and main factors of development of ferrous metallurgy in Ukraine]. *Biznes Inform – Business Inform*, pp. 116–121 [in Ukrainian].

17. Nechaeva I. A. (2011). Vplyv metalurhiinoi haluzi na stalyi rozvytok promyslovoho rehionu [Influence of the metallurgical industry on the sustainable development of the industrial region]. *Visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*. Retrieved from http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_1_111.pdf [in Ukrainian].

18. Buleyev I.P., Bryukhovetskaya N.Ye. (2013). Zadachi reformirovaniya gorno-metallurgicheskogo kompleksa Ukrainy [The tasks of reforming the mining and metallurgical complex of Ukraine]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of the industry*, 1-2(61-62), pp. 219-230 [in Russian].

19. Priorityety investytsiinoi polityky u konteksti modernizatsii ekonomiky Ukrainy: analitychna dopovid [Priorities of investment policy in the context of modernizing the Ukrainian economy: analytical report]. (2013). Kyiv, National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian].

20. Cherneha D.F., Neshchadym V.M., Kud P.D., Ivanchenko D.V. (2012). Suchasnyi stan vyrobnychykh potuzhnosti metalurhiinoi haluzi Ukrainy [The current state of production capacities of the metallurgical industry of Ukraine]. *Naukovi visti NTUU «KPI» – Scientific News of NTUU "KPI"*, 5, pp. 92-96 [in Ukrainian].

21. Worldsteel Association (WSA). (n.d.). Retrieved from <http://www.worldsteel.org>.